

Elment Stancu ...

Elment Stancu — csak így emlegettük magunk között, mi, egy imár távozó írónemzedék, csak így: Stancu;
 elment Stancu, az első román író, akit megismertem;
 elment Stancu, aki a hajdani Bukarest irodalmi kávéházából, a Corsóból haza vitt, az otthonába, s ott pillantottam meg először Nusát — a szőke, szelíd Nusát;
 akkoriban rongyos katonaruhában, likas csizmában róttam a főváros ki-világított estéit, s még csak alig dadogtam románul, de ez Stancut nem sértette: haza vitt, az otthonába, ott pillantottam meg először Nusát;
 elment Stancu, aki folyóiratában, az Aziban, engem akkor feldúló lapokat közölt Geo Bogzáról, ha jól idézi vissza az emlékezet: egyfajta rehabilitálás volt az, közösségvállalás a költővel, manifesztum a költőért, akit a nedvező sömörű erkölcsök törvényszéke a Gyalázkodó költeményekért kóterbe vetett;
 mire aztán hamarosan s meglehetősen különös körülmények között megismertem Bogzát — a kalandból életre szóló barátság lett —, már tudtam, kivel van dolgom, hála Stancunak;
 elment Stancu, aki folyóiratában azidőtt közölte hónapról hónapra a váradi Tabéry Géza és a vásárhelyi Molter Károly ihletett, nagy tudású és csupa-okosság írásait a romániai magyar irodalom történeiséiről;
 elment Stancu, ő jelentette meg bukaresti napilapban Markovits Rodion rendkívüli regényét, a Szibériai Garnizont, s az inkább lelkes, mint sikeres fordítástól nem sajnálta idejét aprólékos stílus-csinosító vesződségre; ő sejtette meg elsőül és egyedül, hogy a magyar író könyve valójában párbeszéd Rebreanu Akasztottak erdejével;
 elment Stancu, az ő fordításának köszönöm máig, hogy rábukkantam Jeszenyinre — ahogy megrendülten olvastam, mintha körülöttem villámok korbácsolták volna a várost;
 elment Stancu, aki az emlékezés és a bor késői óráin, pohár fölött tucátjával mondott fel betéve tudott, román szavakban síró, haragvó, ézzen-géses Ady-verseket;
 elment Stancu, aki nem keveredett el a vaskárdistákkal, nem a hitleristákkal, de újságjában a diktatúrák idején adta közre Geo Bogza Spanyolország éjszakájából küldött írói jelentéseit — alig azután, hogy rátört a roppant méretű megszárlás Ibéria republikánusaira, nincstelen népeire, vizeire, városaira, vörös kősvatagaira;
 az a polgárháború volt a tulajdonképpeni kezdete a mérhetetlen katasztrófának, amelyben hatvanöt millió emberi élet semmivé lett — isten, uramisten, óvd meg ezt az évszázadot a harmadik világegéstől.

Elment Stancu, aki a háború elülte után elsőül írta alá a demokratikus román írók velünk közösen gondolt és fogalmazott fogadalmát egy népi forradalom szolgálatára, a kötést humanizmusra, egyenlőségre, tisztább erkölcsre és szigorú szeretetre — egyesülésünkre, amelyet még 1945 óta, s még korábban Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Perpessicius és tisztelendő Gala Galaction atya szorgalmazott az egyik, míg a

másik oldalon Gaál Gábor, Nagy István, Asztalos István, Benedek Marcell

és hányan még, akik közül bizony alig páran maradtunk itt, életben, és íme elment Stancu;

elment Stancu, akinek a könyvét, a Meztlábásokat sűrű nyelvezetének, teremtő lélegzésének minden feszültségével fogadta be a történelemben álmok szivárvány szálaival átszőtt, újrászületett tudat, nem mindennapi költő, Szemlér Ferenc magyarításában áradt fel Stancu prózájának költészete, a mi nyelvünkön is;

elment Stancu, akivel együtt vettük vissza a szellemnek, az írásnak a fasizmussal, az embertelenséggel való egykori szembeszegüléséből született humanizmust, a kilencedik kongresszus után — az antihumanum ellen, bárhonnan jöjjön is;

elment Stancu, alig néhány esztendeje együtt zarándokoltunk a tömeggödörben eltűnt Petőfi jelképes sírjához, ott találkoztunk az ugyancsak zarándok Darvas Józseffel, a Nagyalföld meztlábásainak epikusával, Stancu és Darvas Segesvár ódon Burgjának rideg árnyéka alatt ölelték meg egymást, s oly különböző zenéjű beszédjüket egybefonta a közös értelem, szavuk pedig csupa megértés lehetett, közös felelősség és humanum,

ám elment Darvas József is, épp háromszázhatvanhét nappal Stancunak előtte; elment Stancu, a költő: megannyi magyar lírikus fordította, s József Attila, úgy tudom, elsőül — egyetlen irodalom sem hasonította magáévá annyira, mint a magyar;

esztendőket töltöttünk együtt írói rendünk közös fedele alatt, néha elüldögéltünk vele, pohár bor, csésze feketekávé mellett hallgatni csudálatos történeteit, amelyeket már soha meg nem ir,

de mese közben elhanyagoltuk némely lényeges kérdés megvitatását, súlyos emlékeket hagytunk kiáztatlanul, és elmulasztottunk fontos dolgokat megkérdeni; végső távozásunk előtt úgy lehet éppen ezek lennének a mindennél fontosabbak; elment Stancu, és rendre odébb áll egy egész nemzedék, mind azzal, amit rosszul, s azzal is, ami jót tán cselekedett

— írni annyi, mint másokért és önmagunkért a poklokat járni —, mi, a betű emberei, mégsem voltunk hősök, egyszerűen csak emberek, szerencsétlenek a történelemben, amióta a történelem tudatként létezik, bizony nem voltunk sem jobbak, se rosszabbak másoknál

— a történelem pedig ítélkezni fog cselekedeteink és betűink fölött; a történelem majd kimond mindent, amit kérdezni s bevallani mi elmulasztottuk, vagy — írásaink, pohár bor, csésze kávé fölött összehajolva —, nem volt kellő bátorságunk beismerni;

elment Stancu és elmegyünk mind, megkövült ajkunkon a végig nem mondott kérdéssel vagy a meg nem adott válasszal;

elmegyünk anélkül, hogy befejeznénk a végenincs eszmecegerét: élet és irodalom vallató párbeszédét . . .

Elment Stancu, és a fel nem tett és megválaszolatlan kérdések nyitva maradtak . . .

Bukarest, 1974. december